

कनिष्ठ महाविद्यालयीन, प्राथमिक व माध्यमिक शाळातील शिक्षक व कर्मचाऱ्यांसाठीच्या
“रजा प्रवास सवलतीचा” प्रवास

प्रा.बी.टी.देशमुख, विधानपरिषद सदस्य.

१. केंद्र शासनाच्या कर्मचाऱ्यांना ज्या स्वरूपाची रजा प्रवास सवलत उपलब्ध आहे त्या प्रकारची रजा प्रवास सवलत महाराष्ट्रातील शासकीय कर्मचाऱ्यांना व सर्व स्तरावरील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना लागू करण्यात यावी अशा प्रकारची मागणी गेल्या अनेक वर्षांपासून करण्यात येत होती. केंद्र शासनाच्या कर्मचाऱ्यांना उपलब्ध असलेल्या रजा प्रवास सवलतीचे निश्चित स्वरूप काय आहे? हे प्रथम समजून घेणे आवश्यक आहे. पाचव्या वेतन आयोगाने आपला जो अहवाल केंद्र शासनाला सादर केला तो तीन खंडांमध्ये असून त्याच्या खंड तीन मध्ये पृष्ठ १६०५ वर नमूद असलेला परिच्छेद १०८.१ पुढे मी जसाच्या तसा उद्धृत करित आहे :-

"108.1 : The Leave Travel Concession (LTC) admissible to the civilian employees of the Central

Government, other than railway employees, envisages reimbursement of expenditure on travel to the declared home town once in a block of two years, with the provision that visit to any place in India would be allowed in a block of four years in lieu of one of the two journeys to the home town."

२. पूर्वोक्त परिच्छेद काळजीपूर्वक वाचला तर असे लक्षात येईल की “दोन वर्षांच्या एका गटात घोषित स्वग्रामी एकदा जावून येण्याचा प्रवास खर्च अनुज्ञेय असेल, मात्र अशा दोन गटात (चार वर्षांत) एकदा भारतात कोठेही जाण्याची मुभा असेल. पण मग त्या दोन वर्षीय गटात स्वग्राम रजा प्रवास सवलतीचा लाभ घेता येणार नाही” हे आणखी सोप्या भाषेत सांगायचे झाल्यास

NAGPUR UNIVERSITY TEACHERS' ASSOCIATION

निमंत्रण पत्रिका

राष्ट्रकुल संसदीय मंडळाच्या वतीने नुटाचे अध्यक्ष व विधानपरिषद सदस्य प्रा.बी.टी.देशमुख यांना

“उत्कृष्ट संसदपट्ट”

म्हणून गौरवित करण्यात आले आहे. त्यांना प्राप्त झालेल्या या सन्मानाच्या निमित्ताने ‘नुटा बुलेटीन’चा

“प्रा.बी.टी.देशमुख अभिनंदन विशेषांक”

प्रकाशित करण्याचे ठरविले असून या समारंभाचे अध्यक्षस्थान महाराष्ट्र प्राध्यापक महासंघाचे अध्यक्ष

प्रा. संभाजीराव जाधव

हे भूषवितील व महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षक महामंडळाचे अध्यक्ष

श्री.पी.जी.दस्तुरकर

यांच्या हस्ते या अंकाचे प्रकाशन होईल. हा समारंभ

रविवार, दिनांक १८ मे १९९७ रोजी

सकाळी १०.३० वाजता

भारतीय महाविद्यालय, अमरावती

येथे आयोजित केला आहे.

: प्रमुख पाहणे :

विधानपरिषद सदस्य सर्वश्री.

व्ही.यु.डायगव्हाणे, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील,

तसेच माजी विधानपरिषद सदस्य

सर्वश्री. ना.बा.सपाटे व प्र.य.दातार

या प्रकाशन समारंभामध्ये आपण सहभागी व्हावे अशी या निमंत्रणाद्वारे आपणास विनंती आहे.

आपला विनित - प्रा. एकनाथ कठाळे, सचिव ‘नुटा’

टिप :- याच समारंभात प्रा.बी.टी.देशमुख हे “विदर्भ विकास प्रबोधिनी”च्या संकल्पनेचे प्रकट निवेदन करतील.

“या प्रवास सवलतीच्या चार वर्षांच्या गट वर्षात दोन स्वग्राम रजा प्रवास सवलती किंवा एक रजा प्रवास सवलत व एक स्वग्राम रजा प्रवास सवलत अनुज्ञेय राहिल.” असे सांगता येईल

३. महाराष्ट्र माध्यमिक शिक्षक महामंडळाने आपल्या मागण्यासंबंधीचे एक निवेदन शासनाला देवून माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षेच्या कामावर बहिष्कार टाकत असल्याची नोटीस दिनांक २५ नोव्हेंबर १९९४ रोजी महाराष्ट्र शासनास दिली होती. अनेक दिवसांपासून प्रलंबीत असलेल्या ३२ मागण्यांच्या पुर्तीसाठी महाराष्ट्रातील माध्यमिक शिक्षकांनी उभारलेल्या जबरदस्त आंदोलनामुळे शेवटी महामंडळाशी चर्चा करून उभयपक्षी मान्य अशी तडजोड करण्यात आली. ३२ मागण्यांच्या बाबतीत उभयपक्षी मान्य झालेली स्थिती मा. मुख्यमंत्र्यांनी नियम ४६ अन्वये महाराष्ट्र विधान परिषदेत ७ एप्रिल १९९५ रोजी एक निवेदन करून नमूद केली होती. “एकूण ३२ मागण्यापैकी १७ मागण्या मान्य करण्यात आल्या होत्या ११ मागण्या अमान्य करण्यात आल्या होत्या व ४ मागण्या शासनाच्या विचाराधीन” असल्याचे माननीय मुख्यमंत्र्यांनी आपल्या निवेदनांत नमूद केले होते. चार विचाराधीन मागण्यांमध्ये तिसऱ्या क्रमांकावर “शिक्षकांना रजा प्रवास सवलत” ही मागणी मुख्यमंत्र्यांच्या निवेदनामध्ये नमूद होती.

४. प्रत्यक्ष वाटाघाटीमध्ये रजाप्रवास सवलतीबाबत काय ठरले? याबाबत महामंडळातर्फे भाग घेणारे अध्यक्ष व प्रतिनिधी यांचेकडे मी चौकशी केली तेव्हा मला असे कळले की “शासकीय कर्मचाऱ्यांना ही सवलत लागू करण्यात आली तर आणि येईल तेव्हा ती शिक्षकांनाही लागू करण्यात येईल” अशी शासनाची भूमिका होती. पण प्रत्यक्ष विधानपरिषदेतील शासनाच्या निवेदनामध्ये मात्र ही मागणी विचाराधीन मागणीमध्ये दाखल करण्यात आली होती.

५. पुढच्या काळात आमच्या एक असे लक्षात आले की शासकीय कर्मचाऱ्यांना ही रजा प्रवास सवलत लागू करणारा शासन निर्णय २८ मार्च १९९५ रोजीच काढण्यात आला होता. शिक्षकांचे आंदोलन चालू असल्यामुळे तो शासननिर्णय बाहेर मात्र कुणाच्याही हाती पडणार नाही याची शासनाने काळजी घेतली होती, असेच आज म्हणावे लागेल. दुसरे असे की “शासकीय कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास सवलत भत्ता देण्यात आल्यास शिक्षकांनाही तो लागू करण्यात येईल असा निर्णय मंत्रिमंडळाने माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांचा विचार करतांना दिनांक ६.४.१९९५ च्या बैठकीत घेतला होता” मंत्रिमंडळाचा

हा निर्णय आम्हाला २१ एप्रिल १९९७ रोजी (शासनाने विधानपरिषदेत आमच्या नियम ९३ च्या सुचनेवर केलेल्या निवेदनामुळे) समजला. उपरोक्त दोनही गोष्टी आम्हा विधानपरिषद सदस्यांना ७ एप्रिल १९९५ रोजी सभागृहात चर्चा सुरू असतांना ठावूक नव्हत्या हे लक्षात ठेवणे आवश्यक आहे.

६. नियम ४६ अन्वये मा. मुख्यमंत्र्यांचे निवेदन झाल्याबरोबर सदस्यांना स्पष्टीकरणात्मक प्रश्न विचारता येतात. आंदोलनामध्ये सहभागी झाल्याबद्दल सुडबुद्धीची कारवाई न करण्याचा मजकूर मला निवेदनात कोठेही आढळला नाही म्हणून मी स्वतः पहिलाच उपप्रश्न असा विचारला की “अध्यक्ष महाराज, माझा पहिला प्रश्न असा आहे की, ... ज्या अत्यावश्यक सेवा अधिनियमान्वये नोटीफिकेशन काढण्यात आले होते ते मागे घेण्यात येईल आणि सुडबुद्धीने या शिक्षकांविरुद्ध कारवाई करण्यात येणार नाही. याबाबतीत वारंवार सांगण्यात आले होते तेव्हा अशा प्रकारचे आदेश दिले जातील काय?” त्यावर मा. उपमुख्यमंत्र्यांनी “होय” असे उत्तर दिले.

७. प्रत्यक्ष शासननिर्णय हाती मिळालेला नसला तरी शासकीय कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास सवलत लागू झाल्यासारखीच आहे, ते मान्य करण्यात आलेलेच आहे, त्यांना दिले तर तुम्हालाही देऊ असे वाटाघाटीत ठरले असतांना विचाराधीन मागणीत रजा प्रवास सवलत दाखल केल्यामुळे वाटाघाटीत सामील असलेले शिक्षक प्रतिनिधी स्वाभाविकपणे संतप्त होते. पुढचे उपप्रश्न सुरू झाले तेव्हा महामंडळाचे अध्यक्ष श्री.व्ही.यु.डायगव्हाणे यांनी पुढील प्रश्न विचारला “अध्यक्ष महाराज, शिक्षकांच्या प्रश्नाच्या बाबतीत दोन दिवस चर्चा सुरू आहे त्या चर्चेमध्ये ड-२० मागणी शिक्षकांना रजा प्रवास सवलत मिळण्याच्या बाबतीत जी होती ती मागणी मंजूर केली होती परंतु आता जे निवेदन करण्यात आले होते त्या निवेदनामध्ये त्याचा काहीच उल्लेख करण्यात आलेला नाही. म्हणून ही रजा प्रवासाची महाराष्ट्रापुरती मर्यादित मागणी यामध्ये आलेली नाही. कदाचित ती राहून गेली असे वाटते. म्हणून मी त्याबद्दल विचारू इच्छितो की, त्याबद्दल आपला विचार काय आहे आणि दोन दिवसात जी. आर काढण्यात येईल म्हणून म्हटले होते ते अद्याप निघालेले नाहीत तेव्हा ७ दिवसात तरी निघतील काय?” त्यावर मा. उपमुख्यमंत्र्यांनी पुढील प्रमाणे उत्तर दिले. “अध्यक्ष महाराज, कालच कॅबिनेटचा याबाबत निर्णय झालेला आहे. आणि आज या सभागृहामध्ये तो आलेला आहे. तेव्हा यानंतर लवकरात लवकर ते काढण्यात येतील.”

८. श्री.डायगव्हाणे यांनी त्यावर पुन्हा असा प्रश्न विचारला की “अध्यक्ष महाराज, माझ्या पहिल्या प्रश्नाचे उत्तर आलेले नाही. माध्यमिक शिक्षकांना रजा प्रवासाची सवलत कालच्या चर्चेमध्ये मान्य करण्यात आली होती. मात्र आजच्या या निवेदनामध्ये ती बाब आलेली नाही. त्याबद्दल आपला खुलासा काय आहे?” त्यावर मा. उपमुख्यमंत्र्यांनी पुढील प्रमाणे उत्तर दिले. “अध्यक्ष महाराज, माननीय मुख्यमंत्र्यांनी या संदर्भात जे निवेदन केले आहे ते शिक्षक संघटनेशी आणि आपणा शिक्षक प्रतिनिधींशी बोलूनच झालेले आहे आणि ज्या अर्थी ती मागणी यामध्ये नाही त्याअर्थी ती मान्य झालेली नाही.”

९. मा. उपमुख्यमंत्र्यांच्या या उत्तरानंतर श्री. डायगव्हाणे यांच्या मनामध्ये महामंडळाला एका प्रकारे फसविण्यात आले आहे, अशी भावना निर्माण झाली व त्यांनी शासनाविषयी “खूपच कठोर शब्द” वापरला. “सन्माननीय सदस्यांनी हेत्वारोप करणारा शब्द मागे घ्यावा” असे मा. सभापतींनी म्हणताच श्री. डायगव्हाणे यांनी शब्द मागे घेतानाच पुढील प्रमाणे उपप्रश्न पुन्हा विचारला. “अध्यक्ष महाराज, मी तो शब्द मागे घेतो. पण कालच्या चर्चेमध्ये जी मागणी मान्य केलेली आहे ती आज निवेदन करताना मात्र अमान्य केली जाते हे बरोबर नाही. तेव्हा ती मागणी मान्य करण्यात येईल काय?”

१०. त्यावर उपमुख्यमंत्र्यांनी पुढील प्रमाणे उत्तर दिले “अध्यक्ष महाराज, पहिली गोष्ट ही की, गेली ३ वर्षे मागील सरकारशी याबाबत चर्चा चालू होती आणि आता या सरकारने त्यावर निर्णय घेतला आहे, चांगला निर्णय घेतलेला आहे असे असताही त्याला *** म्हणावयाचे असेल तर त्यास माझी हरकत नाही. असो, अध्यक्ष महाराज, माध्यमिक शिक्षकांच्या रजा प्रवासाच्या सवलती संबंधात जो प्रश्न विचारला आहे त्याबाबत मी इतकेच सांगेन की, शासकीय कर्मचाऱ्यांना याबाबतीत सवलत काय आहे हे पाहून यावर निर्णय करता येईल म्हणून ही मागणी विचाराधीन आहे.” श्री. डायगव्हाणे यांनी जेव्हा चर्चेत कठोर शब्द वापरला त्यावेळी एक क्षणभर मला सुद्धा त्यादिवशी असे वाटले की त्यांनी त्यापेक्षा सौम्य शब्दांची निवड करायला हवी होती, पण आज जेव्हा माझ्या टेबलवरील कागदपत्रात शासकीय कर्मचाऱ्यांसाठी २८ मार्च १९९५ रोजीच काढण्यात आलेल्या शासननिर्णयची प्रत मला दिसते व त्याचबरोबर माझ्या नियम ९३ च्या सुचनेवर “शासकीय कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास सवलत भत्ता देण्यात आल्यास शिक्षकांनाही तो लागू करण्यात येईल असा निर्णय मंत्रिमंडळाने माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांचा विचार करतांना दिनांक ६.४.१९९५ च्या बैठकीत घेतला होता” अशी स्पष्ट शब्दात कबुली

“रजा प्रवास सवलत” लागू करतांना सर्व स्तरावरील शिक्षकांना

त्यापासून वंचित ठेवण्याबाबत

महाराष्ट्र विधानपरिषद : दुसरे अधिवेशन १९९५
बुधवार, दिनांक ९ ऑगस्ट १९९५

(८) १३७२ सर्वश्री.पी.जी.दस्तुरकर, श्री.बी.टी.दे शमुखा, व्ही.यु.डायगव्हाणे, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील : सन्माननीय मुख्यमंत्री पुढील गोष्टीचा खुलासा करतील काय :-

१. २३ ऑक्टोबर १९६३ च्या शासननिर्णयाने लागू केलेली “स्वग्राम रजा प्रवास सवलत” शासकीय कर्मचाऱ्यांबरोबर सर्व स्तरावरील (माध्यमिक, उच्च माध्यमिक, महाविद्यालयीन व विद्यापीठीय) शिक्षकांना लागू होती, मात्र स्वग्राम रजा प्रवास सवलतीला विकल्प म्हणून २८ मार्च १९९५ च्या शासन निर्णयाने लागू करण्यात आलेल्या “रजा प्रवास सवलतीच्या” सुविधेपासून सर्व स्तरावरील शिक्षकांना वंचित ठेवण्यात आले आहे हे खरे आहे काय?

२. खरे असल्यास असा भेदभाव करण्याचे कारण काय?

३. हा भेदभाव दूर करण्यासाठी शासनाने काय उपाययोजना केलेली आहे वा करण्याचे योजिले आहे?

श्री.सुधिर जोशी (शालेय शिक्षण) : (१) शासन निर्णय वित्त विभाग दि. २३.१०.१९६३ अन्वये फक्त शासकीय कर्मचाऱ्यांना दोन वर्षांतून एकदा स्वग्रामी जाण्यासाठी रजा प्रवास सवलत लागू करण्यात आली आहे. यामध्ये खाजगी शाळांतील तसेच महाविद्यालयातील कर्मचाऱ्यांचा समावेश नसल्याने शासन निर्णय, वित्त विभाग, दि. २८.३.१९९५ अन्वये शासकीय कर्मचाऱ्यांना चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यासाठी लागू केलेल्या रजाप्रवास सवलतीच्या आदेशामध्ये खाजगी शाळांतील तसेच महाविद्यालयातील कर्मचाऱ्यांचा समावेश करण्यात आला नाही हे खरे आहे.

२) प्रश्न उद्भवत नाही.

३) अ) उपरोक्त रजा प्रवास सवलत अकृषी विद्यापीठे व संलग्नीत महाविद्यालयातील कर्मचाऱ्यांना लागू करण्याची बाब तपासण्यात येत आहे.

ब) राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांना ही रजाप्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला असून याबाबतचे आदेश लवकरच निर्गमित करण्यात येतील.

देणारे शासनाने सभागृहात दिनांक २१ एप्रिल १९९७ रोजी केलेले निवेदन जेव्हा मला माझ्यासमोर दिसते, तेव्हा झालेल्या फसवणुकीच्या वर्णनार्थ ७ एप्रिल १९९५ रोजी यापेक्षा कठोर शब्द श्री. डायगव्हाणे यांनी वापरला नाही याबद्दल मलाच सुटल्यासारखे वाटल्यावाचून रहात नाही. **रजा प्रवास सवलतीचा एप्रिल १९९५ पर्यंतचा प्रवास येथे संपला.** पुढच्या प्रत्येक अधिवेशनातून आम्ही या प्रश्नाचा पाठपुरावा केलेला दिसून येईल.

११. सर्वश्री पी.जी.दस्तुरकर, श्री.बी.टी.देशमुख, व्ही.यु.डायगव्हाणे, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील यांचा “रजा प्रवास सवलत लागू करतांना सर्व स्तरावरील शिक्षकांना त्यापासून वंचित ठेवण्याबाबत” या विषयावरील तारांकित प्रश्न क्रमांक १३७२ हा बुधवार, दिनांक ९ ऑगस्ट १९९५ रोजी सभागृहामध्ये उत्तरासाठी होता. प्रश्न भाग ३ च्या उत्तरामध्ये शासनाने असे नमूद केले होते की “अ) उपरोक्त रजा प्रवास सवलत अकृषी विद्यापीठ व संलग्नीत महाविद्यायातील कर्मचाऱ्यांना लागू करण्याची बाब तपासण्यात येत आहे. ब) राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांना ही रजाप्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला असून याबाबतचे आदेश लवकरच निर्गमित करण्यात येतील.”

सर्वश्री.बी.टी.देशमुख, व्ही.यु.डायगव्हाणे, पी.जी.दस्तुरकर, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील यांचा “सर्व स्तरावरील शिक्षकांना “रजा प्रवास सवलत” लागू करतांना भेदभावपूर्ण दिलेली वागणूक” या विषयावरील तारांकित प्रश्न क्रमांक ४५२८ हा बुधवार, दिनांक १३ डिसेंबर १९९५ रोजी उत्तरासाठी होता. “खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांना रजाप्रवास सवलत लागू करण्याचा जो निर्णय शासनाने घेतला आहे त्याबाबतचे आदेश निर्गमित करण्यात आले आहेत काय व केंव्हा?” या प्रश्न भाग १ ला मा. शिक्षण मंत्र्यांनी “नाही” असे उत्तर दिले होते. “विलंबाची कारणे काय आहेत” या प्रश्नाला उत्तर देतांना “अधिक तपासणी करण्यात येत आहे” असे शासनातर्फे सांगण्यात आले होते.

१२. दरम्यानच्या काळात शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत शासन निर्णय निर्गमित झाल्याचे सर्वांनाच ठाऊक झाले होते. माध्यमिक शिक्षकांच्या बाबतीत शासनाने ही बाब मान्यच केलेली आहे हेही सांगितले जात होते. नुटाच्या आमसभेने मुल येथे १५ ऑक्टोबर १९९५ रोजी झालेल्या बैठकीमध्ये (विषय क्र. १८८ अन्वये) रजा प्रवास सवलतीची मागणी करणारा ठराव मंजूर केला होता. त्याप्रमाणे सचिव प्रा. एकनाथ कठाळे यांनी मागणीचे निवेदन शासनाकडे पाठविले होते. महाराष्ट्र प्राध्यापक महासंघाच्या कार्यकारी मंडळाने याबाबत ठराव करून शासनाकडे मागणी केली होती. मा. उच्च शिक्षणमंत्री व मा. उच्च शिक्षण सचिव यांच्याशी नेटसेटच्या प्रश्नावर ज्या कडाक्याच्या चर्चा झाल्या त्यावेळी या मागणीबाबतही चर्चा झाली.

१३. “महाविद्यालयीन व विद्यापीठीय शिक्षकांना रजा प्रवास सवलत लागू करणे” या विषयावरील सर्वश्री.बी.टी.देशमुख, व्ही.यु.डायगव्हाणे, पी.जी.दस्तुरकर, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील यांचा अतारांकित प्रश्न

रजा प्रवास सवलत लागू करतांना सर्व स्तरावरील शिक्षकांना मिळत असलेली भेदभावपूर्ण वागणूक

महाराष्ट्र विधानपरिषद : पहिले अधिवेशन-१९९७
बुधवार, दिनांक ९ एप्रिल १९९७

(२) १५५६८ सर्वश्री पी.जी.दस्तुरकर, बी.टी.देशमुख, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील, व्ही.यु.डायगव्हाणे तारांकित प्रश्न क्रमांक १३७२ ला दिनांक ९ ऑगस्ट १९९५ रोजी दिलेल्या उत्तराच्या संदर्भात सन्माननीय शालेय शिक्षणमंत्री पुढील गोष्टीचा खुलासा करतील काय :

(१) राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांनाही रजा प्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला आहे काय? असल्यास, त्याबाबतचे आदेश निर्गमित करण्यात आले आहेत काय,

(२) आदेश निर्गमित करण्यात आले नसल्यास विलंबाची कारणे काय आहेत?

श्री. सुधीर जोशी : (१) व (२) राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांबरोबरच राज्यातील खाजगी प्राथमिक, उच्च माध्यमिक व कनिष्ठ अध्यापक विद्यालयातील कर्मचाऱ्यांनाही ही रजा प्रवास सवलत योजना लागू करता येईल किंवा कसे याबाबत तपासणी करण्यात येत आहे.

क्रमांक ७६३३ हा १९९६ च्या दुसऱ्या अधिवेशनामध्ये अतारांकित प्रश्नोत्तराच्या दुसऱ्या यादीत समाविष्ट होता. ही यादी मंगळवार दिनांक ६ ऑगस्ट १९९५ रोजी सभागृहाच्या पटलावर ठेवण्यात आली. “ही बाब अद्यापि शासनाच्या विचाराधीन आहे” असे उत्तरात मा. उच्च शिक्षण मंत्र्यांनी नमूद केले होते. पुन्हा याच सदस्यांचा तारांकित प्रश्न क्रमांक ११९१३ हा बुधवार, दिनांक ११ डिसेंबर १९९६ रोजी उत्तरासाठी होता. “महाविद्यालयीन व विद्यापीठीय शिक्षक व कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास सवलत लागू करण्याच्या विचाराधीन बाबीवरील शासनाचा विचार पूर्ण झालेला आहे काय?” या प्रश्न भाग १ ला मा. उच्च शिक्षणमंत्र्यांनी “होय” असे उत्तर दिले होते. “विचार पूर्ण झालेला असल्यास याबाबत शासनाने घेतलेल्या निर्णयाचे स्वरूप काय आहे ? ” या प्रश्न भाग दोनच्या उत्तरात “शासकीय सेवकांप्रमाणे विद्यापीठे व संलग्नीत अशासकीय अनुदानित महाविद्यालयातील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यास रजा प्रवास सवलतीचा लाभ देण्याबाबतचे आदेश शासन निर्णय, क्रमांक एनजीसी-१२९५/५७८१७/प्रकरण क्रमांक ३१०९ विशि-५ दि. २८.११.९६ अन्वये निर्गमित करण्यात आले आहेत.” असे नमूद करण्यात आले होते.

१४. विद्यापीठीय व महाविद्यालयीन शिक्षकांना रजा प्रवास सवलत लागू करणारा शासन निर्णय निर्गमित झाला परंतु ज्यांच्याबाबतीत वारंवार कबूल करण्यात आले त्या माध्यमिक शिक्षकांच्या बाबतीत अजूनही शासननिर्णय निर्गमित झालेला नव्हता. या स्थितीत १९९७ च्या पहिल्या अधिवेशनांत हा प्रश्न गाजणार हे निश्चित होवून चुकले होते तो कसा गाजला याची माहिती पुढील परिच्छेदातून दिली आहे.

गुरुवार, दिनांक ३ एप्रिल १९९७ रोजी विधानपरिषदेची बैठक आटोपून आम्ही सर्व प्रतिनिधी आपापल्या गावी आलो. वेगवेगळ्या कारणानी ४ एप्रिल पासून तर ८ एप्रिल पर्यंत सुटी असल्यामुळे सभागृहाचे कामकाज बंद होते. बुधवार, दिनांक ९ एप्रिल १९९७ रोजी सभागृहाची बैठक पुन्हा सुरू होणार म्हणून आम्ही त्या दिवशी मुंबईला परत आलो. गाडी खूप उशिरा पोचली. सभागृहाची बैठक दुपारी २ वाजता भरणार. तयार झालो न झालो तर बारा सव्या बारा वाजताच्या दरम्यान विधानपरिषदेतील माझे सहकारी व महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षक महामंडळाचे अध्यक्ष आमदार श्री. पी.जी.दस्तुरकर यांचा फोन आला. त्याच मॅजेस्टीक आमदार निवासाच्या रूम नं. ४१५ मधून श्री. दस्तुरकर फोनवरून माझ्याशी बोलत होते. “तुमची गाडी उशिरा आलेली दिसते. आज आम्ही सभागृहात येणार नाही. महामंडळाच्या आदेशाने केंद्रीय कौन्सिलच्या १२५ सदस्यांनी रिट्झ हॉटेल समोर धरणे कार्यक्रम आयोजित केला आहे. मी, डायगव्हाणे, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील आम्ही चारही जण तिकडेच निघालो आहोत” मी म्हणालो “थोड्याच वेळात मग मीही तिकडे येतो” त्यावर श्री. पी.जी.दस्तुरकर मला म्हणाले “नाही तुम्ही तिकडे येवू नका. ते सांगण्यासाठीच मी तुम्हाला फोन लावला. आम्ही सर्वांनी असे ठरविले आहे की तुम्ही सभागृहात उपस्थित राहून “९३ ची सूचना” घ्यावी. सूचनेचा मसुदा मी तयार ठेवला आहे. लगेच पाठवितो.” फोन ठेवत नाही तर दस्तुरकर यांचे एक शिक्षक सहकारी ४१५ वरून १११ वर मसुदा घेऊन पोचले होते.

१५. नियम ९३ ची सूचना अत्यंत तातडीच्या प्रश्नाच्या बाबतीत सभागृह सुरू होण्यापूर्वी १ तास अगोदर देता येते. १ मिनिट जरी उशीर झाला तरी ती घेतल्याच जात नाही. “त्याअर्थी हे सभागृह चिंता व्यक्त करित आहे” या वाक्याने या सूचनेचा शेवट होत असतो. मान्य केलेली गोष्ट २ वर्षांचा काळ लोटून गेला तरी शासन करित नाही. चार शिक्षक आमदार सभागृह सोडून बाहेर धरणे धरून बसतात, ही तीव्र चिंतेचीच गोष्ट म्हटली पाहिजे. घड्याळ्यात १२.३० झाले होते. श्री. दस्तुरकर यांचे कडून आलेला ९३ च्या सूचनेचा मसुदा मी नजरेखालून घातला. त्यात आवश्यक ते लहान मोठे बदल केले. टाईप करायला वेळ नव्हता. कार्वन कॉपी लावून स्वच्छ प्रती तयार केल्या. टॅक्सीने जावून विधान परिषद सचिवालयात १ वाजायला ५ मिनिटे कमी असतांना सूचना दाखल केली. पोच घेतली. धावपळ सार्थकी लागल्याचे समाधान झाले. पोच पावती बॅगेंत टाकून सकाळची वृत्तपत्रे वाचली नव्हती म्हणून ग्रंथालयात जावून वृत्तपत्रे पाहिली.

सभागृह दोन वाजता सुरू होणार, खणातील कागदपत्रे गोळा करून सभागृहातील सीटवर येवून बसलो. सभागृह सुरू होण्यापूर्वीची ही ३०-४० मिनिटे अत्यंत शांततेने आपल्या जागेवर बसून दिवसाच्या कामकाजाची सारी कागदपत्रे अभ्यासून काढण्यासाठी मोठीच उपयुक्त असतात. सारी कागदपत्रे लावून झाल्यावर ती वाचण्याचा आमचा क्रम सुद्धा ठरलेला असतो. पहिलाच तास प्रश्नोत्तराचा त्यामुळे त्या दिवशीची प्रश्नोत्तराची यादी मी प्रथम वाचायला घेतली. पहातो तर काय दुसऱ्याच क्रमांकावर सर्वश्री पी.जी.दस्तुरकर, बी.टी.देशमुख, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील, व्ही.यु.डायगव्हाणे यांचा “रजा प्रवास सवलत लागू करतांना सर्व स्तरावरील शिक्षकांना मिळत असलेली

भेदभापूर्ण वागणूक” या विषयावरिल तारांकित प्रश्न क्रमांक १५५६८ हा आज ९ एप्रिल १९९७ रोजीच्या तारांकित प्रश्नोत्तराच्या यादीत उत्तरासाठी होता.

१६. हा प्रश्न आज आहे हे पाहून मला आश्चर्याचा धक्काच बसला. दुसऱ्याच क्रमांकावर असल्यामुळे तो चर्चेसाठी सुद्धा निश्चितपणे येणार. धक्का बसण्याचे कारण म्हणजे या प्रश्नाच्या चर्चेच्या तयारीने मी आलो नव्हतो. पूर्ण संदर्भ दाखल असलेली या प्रश्नाची फाईल मी सोबत आणली नव्हती. उद्या कोणकोणते प्रश्न आहेत याचे “बुलेटीन” आम्हाला अगोदरच्या दिवशी मिळालेले असते. ते पाहून त्या त्या प्रश्नाची फाईल सोबत नेणे हा सदस्यांच्या दैनंदिन कामकाजाचा भागच असतो. पण आज गावाहून येण्याचा दिवस, त्यात गाडी उशिरा आलेली, तयार होत नाही तर श्री. दस्तुरकर यांचा ९३ च्या सूचनेचा निरोप, सूचनेच्या प्रती घाईने तयार करणे व दाखल करणे, दाखल केल्याचे समाधान घेवून सभागृह सुरू झाल्यावर एक तासानंतर मा. सभापतींचा या सूचनेवरील निर्णय होताच “अर्धा दिवस शाळा पाडून” धरणे कार्यक्रमाला भेट देण्याच्या मानसिक गर्दीत प्रश्नांचे बुलेटीन पहाण्याचे त्या दिवशी राहून गेले होते. असे सहसा घडत नाही पण त्या दिवशी घडले होते.

१७. ज्या प्रश्नांसाठी सभागृहाबाहेर आंदोलन सुरू आहे. त्यातील “रजा प्रवास सवलत” हा एक महत्त्वाचा प्रश्न दुसऱ्याच क्रमांकावर आहे. त्यावर निश्चित चर्चा होणार आहे आणि आपली संदर्भाची कागदपत्रे असलेली फाईल आपल्या सोबत नाही. त्या फाईल शिवाय आपल्याला आजची वेळ निभावता येईल काय? असा विचार मनात आला आणि क्षणार्धात आमच्या सभागृहाचे माजी उपसभापती श्री.सुर.वहाडणे यांचे उद्गार मला आठवले. उपसभापती या नात्याने ते निवृत्त झाले त्यावेळी सभागृहात निरोपार्थ दिनांक २७ जुलै १९९४ रोजी केलेल्या उत्तराच्या भाषणात त्यांनी माझ्याबद्दल पुढील उद्गार काढले होते. :-

“सभागृहात काही जेष्ठ आणि क्षेष्ठ माणसे आहेत. याठिकाणी मी बी.टी. देशमुखांचा उल्लेख करतो. मला या ठिकाणी कौरव पांडवांच्या युद्धाची आठवण येते. कौरव पांडवांच्या युद्धात कर्णाचा रथ जेव्हा जमिनीत रुतत जातो तेव्हा कर्ण आपल्या रथाचे चाक काढण्यासाठी रथाखाली उतरतो. त्यावेळी भगवान श्रीकृष्ण अर्जुनाचा रथ घेऊन कर्णासमोर येतो. अर्जुन धनुष्याला बाण लावतो तेव्हा कर्ण अर्जुनाला म्हणतो की जमिनीत रुतलेले माझे रथाचे चाक बाहेर काढू दे. नंतर आपण युद्ध करू. त्यावेळी द्रौपदीच्या वस्त्रहरण प्रसंगाची आठवण करून देऊन अर्जुन त्याला ‘राधासुता त्यावेळी तुझा धर्म कोठे गेला होता?’ अशी विचारणा करतो आणि धनुष्याला बाण लावतो. श्री.बी.टी.देशमुख यांचा भाता सर्व आयुधांनी भरलेला आहे. ते बोलायला उभे राहिल्यानंतर फाईल रूपी धनुष्यातून रेफरन्सरूपी बाण समोरच्या मंत्र्यावर मारीत असतात. एखादा आमदार किती उत्तम प्रकारे काम करू शकतो, किती उत्तम संसदपटू असू शकतो, कोणत्या प्रकारचा तो अभ्यास करतो, हे बी.टी.देशमुखांकडे पाहिल्यानंतर आपणाला दिसून येईल. बी.टी.देशमुख यांच्या प्रश्नांना उत्तर देणे मंत्र्यांना अतिशय अवघड होऊन जाते.” (महाराष्ट्र विधानपरिषद कार्यवाही अधिकृत प्रतिवेदन बुधवार दिनांक २७ जुलै १९९४, खंड १०२, क्रमांक १३ पृष्ठ क्रमांक १३/७७)

माझे हे “फाईलरूपी धनुष्य” मॅजेस्टीक आमदार निवासाच्या रुम नं. १११ मध्येच राहिल्यामुळे आता “रेफरन्स रूपी बाण” आणणार कुठून? मनाची ही तगमग होत असतांना आपला एकही सहकारी यावेळी येथे सभागृहामध्ये नाही व चर्चेच्या वेळी सुद्धा असणार नाही यामुळे अस्वस्थता आणखीच वाढली. “तुमच्यापुढे असलेली फाईल ही कागदांची बनलेली असते पण त्या कागदांच्या मागे हजारो लोकांचे हित अहित दडलेले असते याचा कधीही विसर पडू देवू नका” हे भारताच्या एका थोर प्रशासक विचारवंताचे उद्गार मला आठवले. घड्याळात १ वाजून २५ मिनिटे झाली होती. २ वाजता सभागृह सुरू होणार. काय करावे हे सुचत नसतांना मनाने एकदम निर्णय केला. अजून ३५ मिनिटाचा अवकाश आहे, जवळची सारी कागदपत्रे सभागृहातच ठेवून लिफ्ट पकडून बाहेर आलो. विधानभवनच्या कोपऱ्यावर टॅक्सी पकडून कुलाब्याच्या वाजून मॅजेस्टीक आमदार निवासला पोचलो. “प्रवासात” टॅक्सीवाल्याला थोडेसे कामाचे व थोडेसे माझे महत्त्व समजावून सांगितले व कॅन्टिनसमोरच उभे राहायला सांगितले. तरातरा रुम नंबर १११ वर गेलो, अर्धे अधिवेशन होत आलेले असल्यामुळे झालेल्या फाईलच्या ढिगाऱ्यात “रजा प्रवास सवलत” सापडेना. खूप उपसा उपस केली पण “रजा प्रवास सवलत” हाती लागेना. १ वाजून ४५ मिनिटे झालेली. “रजा प्रवास सवलत” सापडत नाही. आता नवीच धास्ती मनात निर्माण झाली. टॅक्सी खाली थांबलीच नसेल तर? चटकन दुसरी मिळाली नाही तर? सिग्नलवर जर आपण अडकून पडलो तर? मी वेळेवर सभागृहात पोहचलो नाही तर? “सदस्य अनुपस्थित असल्यामुळे अतारांकित” या दाखल्यासह चर्चेशिवाय हा प्रश्न कामकाजात नोंदविल्या जाणार. ज्या पाच जणांच्या नावाने हा प्रश्न लागलेला आहे. त्यातील चार जण

सकाळीच “धरणे” धरून बसले आहेत आणि मी पाचवा मॅजेस्टीक आमदार निवासाच्या रुम नं. १११ मध्ये धनुष्याच्या शोधात आहे. आणि धनुष्य काही सापडेना. तेवढ्यात घामाघुम झालेल्या मला टेबलवर १९९७ चा “नुटा बुलेटीन” चा पहिला अंक दिसला आणि मला केवढा आनंद झाला? जोरदार धनुष्य हाताशी लागले होते. बुलेटीनच्या त्या अंकात रजा प्रवास सवलतीचे सारे संदर्भ तपशीलवारपणे व विनचुकपणे यापूर्वीच प्रसिद्ध करण्यात आले होते.

“चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यास रजा प्रवास सवलत” शासकीय कर्मचारांच्या लागू करणारा दिनांक २८ मार्च १९९५ रोजीचा शासननिर्णय त्या बुलेटीनमध्ये होता. “विद्यापीठे व संलग्नित अशासकीय कला, विज्ञान, वाणिज्य, शिक्षण शास्त्र, इत्यादी महाविद्यालये व प्रशासन संस्था, अनुदानित अशासकीय अभियांत्रिकी/तंत्रशास्त्र महाविद्यालये व तंत्रनिकेतन/तंत्र पदविका संस्था यातील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यास रजा प्रवास सवलतीचा लाभ देण्याबाबत” या विषयावरील दिनांक २८ नोव्हेंबर, १९९६ रोजीचा शासननिर्णय त्यामध्ये होता. “रजा प्रवास सवलत” लागू करतांना सर्व स्तरावरील शिक्षकांना त्यापासून वंचित ठेवणे ” या विषयावरील बुधवार, दिनांक ९ ऑगस्ट १९९५ रोजी तारांकित प्रश्न क्रमांक १३७२ ला, त्याच विषयावर बुधवार, दिनांक १३ डिसेंबर १९९५ रोजी तारांकित प्रश्न क्रमांक ४५२८ ला, “महाविद्यालयीन व विद्यापीठीय शिक्षकांना रजा प्रवास सवलत लागू करणे” या विषयावर मंगळवार, दिनांक ६ ऑगस्ट १९९६ रोजी सभागृहाच्या पटलावर ठेवण्यात आलेल्या अतारांकीत प्रश्नोत्तराच्या दुसऱ्या यादीतील प्रश्न क्र. ७६३३ ला, त्याच विषयावर बुधवार, दिनांक ११ डिसेंबर १९९६ रोजी तारांकित प्रश्न क्रमांक ११९१३ ला देण्यात आलेली ही सारी उत्तरे १५ फेब्रुवारी १९९७ च्या नुटा बुलेटीनच्या (१९९७ च्या पहिल्या) अंकात प्रसिद्ध करण्यात आलेली होती. रजाप्रवास सवलतीबाबतचे सर्वसंदर्भ विनचुकपणे त्यात नोंदविलेले होते व तो बुलेटीनचा अंक माझ्या समोरील टेबलवर होता.

१८. मी नुटा बुलेटीनचा अंक उचलला व खाली आलो. टॅक्सी उभीच होती, घाईने बसलो. बसतांना “भाई जल्दी चलो. बुलेटीन तो मिल गया” असे उद्गार माझ्या तोंडून अभावितपणे निघाले. टॅक्सी सुरू झाली व मी विधानभवनच्या दिशेने निघलो. मला झालेला आनंद पाहून टॅक्सीवाल्याला सुद्धा मोठा आनंद झाला. विधान भवनच्या दाराजवळ मला सोडतांना मला काही तरी फार मोठे “घबाड” मिळाले असावे असे वाटून टॅक्सीवाल्याने न राहावून विचारले “साब ऐ बुलेटीन मे इतना क्या है” मी त्याला काय सांगणार? “इसमे बहुत कुछ है” असे सांगून चिल्लर परत न घेता विधानभवनात शिरलो. लिफ्टजवळ पोचत नाही तर सभागृह सुरू होण्यापूर्वीची “पाच मिनिटाची ब्रोकन बेल” सुरू झाली होती. बरोबर २ वाजता सभागृहाची बैठक सुरू झाली. या विषयावरील आमचा तारांकित प्रश्न क्रमांक १५५६८ हा दुसऱ्याच क्रमांकावर उत्तरासाठी होता त्यामुळे तो चर्चेला आला.

१९. “(१) राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांनाही रजा प्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला आहे काय? असल्यास, त्याबाबतचे आदेश निर्गमित करण्यात आले आहेत काय, (२) आदेश निर्गमित करण्यात आले नसल्यास विलंबाची कारणे काय आहेत?” या प्रश्न भाग १ व २ ला मा.शालेय शिक्षणमंत्र्यांची एकत्रित उत्तर पुढील प्रमाणे दिले होते. “(१) व (२) राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांबरोबरच राज्यातील खाजगी प्राथमिक, उच्च माध्यमिक व कनिष्ठ अध्यापक विद्यालयातील कर्मचाऱ्यांनाही रजा प्रवास सवलत योजना लागू करता येईल किंवा कसे याबाबत तपासणी करण्यात येत आहे.” प्रश्नकर्त्या ५ सदस्यांपैकी मला एकट्यालाच क्षेत्ररक्षण करावयाचे असल्यामुळे व मजवृत्त “धनुष्य” माझ्या हातात असल्यामुळे मी “सभागृहाच्या बाहेर कोणती चर्चा झाली होती हे मी या ठिकाणी सांगत नाही. परंतु या सभागृहात मा. मंत्रीमहोदय, श्री. सुधिर जोशी यांनी कोणते उत्तर दिले होते? ते मात्र मी सभागृहामध्ये नमूद करीत आहे. ९ ऑगस्ट १९९५ रोजी तारांकित प्रश्न क्रमांक १३७२ विचारण्यात आला होता. त्यावेळी असा प्रश्न विचारण्यात आला होता की, “२८ मार्च १९९५ च्या शासन निर्णयाने लागू करण्यात आलेल्या रजा प्रवास सवलतीच्या सुविधांपासून सर्व स्तरावरील शिक्षकांना वंचित ठेवण्यात आले आहे. हे खरे आहे काय? खरे असल्यास असा भेदभाव करण्याचे कारण काय आहे? हा भेदभाव दूर करण्यासाठी शासनाने काय उपाययोजना केलेली आहे वा करण्याचे योजिले आहे?” त्याला असे उत्तर देण्यात आले आहे की, “उपरोक्त रजा प्रवास सवलत अकृषि विद्यापीठ व संलग्नित महाविद्यालयातील कर्मचाऱ्यांना लागू करण्याची बाब तपासण्यात येत आले. राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांना ही रजा प्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला असून या बाबतचे आदेश लवकरच निर्गमित करण्यात येतील.” ही माहिती देवून पहिलाच उपप्रश्न “म्हणून माझा प्रश्न असा आहे की, माध्यमिक शिक्षकांना ही सवलत देण्याबाबतचे आदेश येत्या तीन दिवसात

निर्णयित करण्यात येतील असे मा. शिक्षणमंत्री सांगतील काय? तसेच हा आदेश मा. सभापतींना सादर करतील काय?" असा विचारला. त्यावर मा. मंत्रिमहोदयांनी "ताबडतोब करणे कठीण आहे. वित्त विभागाकडे ही बाब गेल्यानंतर वित्त विभागाने असे सांगितले आहे की, "त्यांच्याबरोबर इतर कोणाला अशी सवलत द्यावी लागेल काय?" याबाबतची माहिती काढण्यासाठी सांगितले आहे. म्हणून या बाबतची सर्व माहिती घेऊन ही बाब मंत्रिमंडळासमोर ठेवण्याबाबतचे आदेश दिले आहेत." असे उत्तर दिले.

२०. त्यावर मी पुन्हा "जी बाब तपासावयाची होती. त्या बाबत २८ नोव्हेंबर १९९६ या तारखेला जी. आर. काढला आहे. त्याची कॉपी मजजवळ आहे. सभापती महोदय, मा. मंत्रीमहोदय श्री. सुधिर जोशी यांनी या ठिकाणी स्वतः कबूल केले आहे. ९ ऑगस्ट १९९५ ला विचारण्यात आलेल्या ता.प्र.क्र. १३७२ ला उत्तर देताना त्यांनी स्पष्टपणाने सांगितले आहे की, "राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांना ही रजा प्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला असून याबाबतचे आदेश लवकरच निर्णयित करण्यात येतील." हे दिलेले उत्तर मी वाचून दाखविले." अशी माहिती देऊन

"जे २ वर्षांपूर्वी मान्य केले त्याबाबतचा शासन निर्णय तीन दिवसात काढा. तो काढाल काय?" असा उपप्रश्न पुन्हा विचारला असता सभापतीस्थानी असलेल्या मा. उपसभापतींनी चर्चेत हस्तक्षेप करून "शासनाने जे मान्य केले आहे त्याबाबत मंत्रिमहोदयांनी सांगावे." असे उद्गार काढले. त्यावर मा. शिक्षण मंत्र्यांनी "सभापती महोदय, जे मान्य केले होते त्याबाबत वित्त विभागाकडून संमत होईल असे गृहीत धरून सांगितले होते. परंतु त्याचबरोबर इतर लोकांनाही त्या सवलतीचा लाभ होतो काय, यादृष्टीने आर्थिक जबाबदारी किती वाढते याची तपासणी वित्त विभागाकडून होत आहे ..... " असे उत्तर दिले.

त्यावर मी जेव्हा पुन्हा "सभापती महोदय, शासनाने एकदा निर्णय घेतल्यानंतर त्यावर वित्त विभाग निर्णय घेवू शकतो काय? तो शासनाच्या वर आहे काय? वित्त विभाग?" असा उपप्रश्न विचारला तर मा. उपसभापतींनी चर्चेत हस्तक्षेप करून सरळसरळ पुढील प्रमाणे उपप्रश्न विचारला :- "शासनाने सभागृहामध्ये मान्य केले आहे व माननीय मुख्यमंत्र्यांनी सभागृहाच्या बाहेरही मान्य केले आहे. तेव्हा त्याच्या अंमलबजावणीचा हा भाग आहे खरे म्हणजे या

माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांच्या संदर्भात श्री. वी.टी.देशमुख, वि.प.स. यांचा म.वि.प. नियम ९३ अन्वये प्रस्ताव

महाराष्ट्र विधानपरिषद :

: पहिले अधिवेशन-१९९७

सोमवार, दिनांक २१ एप्रिल १९९७

माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांच्या संदर्भात श्री. वी.टी.देशमुख, वि.प.स. यांचा म.वि.प. नियम ९३ अन्वये प्रस्ताव :-

"ज्याअर्थी महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षक महामंडळाने मॅट्रिकच्या परीक्षेवर मार्च ९५ ला बहिष्कार टाकल्याने शासनाशी बोलणी होवून मा. मुख्यमंत्र्यांनी दिनांक ७.४.९५ ला १७ मागण्या मान्य झाल्याचे सभागृहास घोषित केले.

ज्याअर्थी त्या मागण्यापैकी काहींचे जी.आर. (उदा. माध्यमिक शाळा आचार संहितेतील २५ - अ कलम रद्द झाले नाही) निघाले नसल्याने अनेक कायम पात्र शिक्षकांच्या सेवा धोक्यात आल्या.

ज्याअर्थी खाजगी माध्यमिक शिक्षकांना रजा प्रवास सवलत देण्याचा निर्णय घेतला असल्याचे मा. शिक्षणमंत्र्यांनी दिनांक ९.८.९५ ला विधानपरिषदेत घोषित केले पण अजूनही शासन निर्णय नसल्याने लाखो शिक्षक रजा प्रवास सवलतीला मुकले.

ज्याअर्थी ७.४.९५ ला मा. मुख्यमंत्र्यांनी माध्यमिक शिक्षकांच्या पाल्यांना सर्व स्तरावर शिक्षण मोफत केल्याची घोषणा केली. जी.आर. काढले पण त्याची अंमलबजावणी अद्याप न झाल्याने पाल्य शिक्षणापासून वंचित झाले,

ज्याअर्थी प्रलंबित मागण्यावर मा. शिक्षणमंत्र्यांशी ३ वेळा बैठका होवून एकाही मागणीचा जी.आर. निघाला नाही.

ज्याअर्थी यासाठी ४ शिक्षण आमदार दस्तुरकर, डायगव्हाणे, सुरेश पाटील, ठाकरे व महामंडळाचे १२५ केंद्रीय सदस्य आज दिनांक ९.४.९७ ला विधानभवनसमोर धरणे धरून बसले आहेत,

त्याअर्थी हे सभागृह चिंता व्यक्त करीत आहे."

श्री. सुधिर जोशी (शालेय शिक्षण मंत्री) : अध्यक्ष महोदय, श्री.वी.टी.देशमुख यांनी "माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांच्या संदर्भात या विषयावर नियम ९३ अन्वये जी सूचना दिली होती. तिला अनुलक्षून आपण निदेश दिल्याप्रमाणे मला निवेदन करावयाचे आहे. निवेदनाच्या प्रति माननीय सदस्यांना अगोदरच वितरित केलेल्या असल्याने मी हे निवेदन सभागृहाच्या पटलावर ठेवतो.

उपसभापती : निवेदन सभागृहाच्या पटलावर ठेवण्यात आले आहे.

मा. शालेय शिक्षण मंत्री यांचे निवेदन

माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांच्या संदर्भात माध्यमिक शिक्षक संघटनांनी शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा, मार्च १९९५ वर बहिष्कार टाकला होता. या संदर्भात संघटनांबरोबर चर्चा करून मा. मुख्यमंत्री यानी दोनही सभागृहात माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांबाबत निवेदन केले. त्यानुसार माध्यमिक शिक्षकांच्या ३२ मागण्यापैकी १७ मागण्या मान्य करण्यात आल्या. ११ मागण्या अमान्य करण्यात आल्या व ४ मागण्या विचाराधीन ठेवण्यात आल्या. मान्य १७ मागण्यांपैकी १६ मागण्यांबाबत आदेश निघाले असून एका मागणीबाबत (सेवेच्या शर्ती नियमावली, १९८१ मधील नियम २५ (अ) मध्ये सुधारणा) अद्याप आदेश काढण्यात आलेले

नाहीत. त्याची वस्तुस्थिती खालीलप्रमाणे :-

खाजगी अनुदानित शाळा बंद पडल्यास किंवा शाळेची मान्यता शासनाने रद्द केल्यास अतिरिक्त ठरलेल्या मात्र अशा कारवाईस जबाबदार नसलेल्या कर्मचाऱ्यांना अन्यत्र सामावून घेण्यासाठी महाराष्ट्र खाजगी शाळा कर्मचारी (सेवेच्या शर्ती) नियमावली, १९८१ मधील नियम २५ (अ) मध्ये अंशतः बदल करण्याचा प्रस्ताव शासनाने मान्य केला असून सुधारित नियमांचे अंतिम प्रारूप अवलोकनार्थ व अभिप्रायार्थ विधिमंडळाच्या उपविधान समितीस दिनांक २९.१.१९९७ रोजी पाठविले आहे.

उपरोक्त विचाराधीन मागण्यांमध्ये माध्यमिक शिक्षकांना रजा प्रवास सवलत देण्याची मागणी होती. शासकीय कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास भत्ता देण्यात आल्यास शिक्षकांनाही तो लागू करण्यात येईल असा निर्णय मंत्रिमंडळाने माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांचा विचार करतांना दिनांक ६.४.१९९५ च्या बैठकीत घेतला होता. या निर्णयास अनुसरून व शासकीय कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास सवलत लागू केली असल्याने दिनांक ९.८.१९९५ ला विधान परिषदेत एका प्रश्नाचे उत्तर देताना हा निर्णय घेतला असल्याचे सांगण्यात आले. तथापि, माध्यमिक शिक्षकांना ही सवलत लागू करीत असतांना इतर सर्व गटातील कर्मचाऱ्यांना ही सवलत लागू करण्यासाठी आवश्यक असलेला आर्थिक अधिभार तपासण्यात येत आहे. याच संदर्भात विधानपरिषद तारंकित प्रश्न क्रमांक १५५६८ च्या चर्चेच्या वेळी मा. मुख्यमंत्री यांनी सभागृहास असे आश्वासन दिले की, "याबाबत चालू अधिवेशन संपण्यापूर्वी आदेश निर्णयित करण्यात येतील." या आश्वासनानुसार विभागामार्फत कार्यवाही करण्यात येत आहे.

राज्यातील अनुदानित अशासकीय माध्यमिक शाळातील तसेच उच्च माध्यमिक स्तरावरील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या पाल्यांना शिक्षणाच्या सर्व स्तरावर (इ १ ली ते पदव्युत्तर स्तर) निशुल्क शिक्षण देण्याबाबत शासनाने शासन निर्णय, शालेय शिक्षण विभाग, क्रमांक : एफईडी १०९५/५४७८३/(१७७९/९५)साशि-५ दिनांक १९.८.१९९५ अन्वये आदेश निर्णयित केले आहेत. काही शिक्षण संस्थांनी १९९५-९६ या शैक्षणिक वर्षाची आधीच फीची वसुली केली व तिचा संबंधित पाल्यांना परतावा मिळाला नाही अशा तक्रारी प्राप्त झाल्यामुळे उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाने, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, शासन परिपत्रक क्रमांक संकीर्ण १०९६/(१४४/९६)मशि-४, दिनांक ११ जुलै १९९६ व ११ सप्टेंबर, १९९६ अन्वये परिपत्रक निर्णयित केले असून त्यानुसार माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या पाल्यांकडून कोणतेही शैक्षणिक शुल्क आकारण्यात येऊ नये व आकारले असल्यास ते संबंधितांना तात्काळ परत करावे अशा सूचना निर्णयित केल्या आहेत. या योजनेच्या अंमलबजावणीच्या संदर्भात शिक्षण संचालक, पुणे यांनी दिनांक २५.२.१९९७ च्या पत्रानुसार सर्व शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक) व शिक्षण निरीक्षक, वृहन्मुर्बई याना सविस्तर सूचना निर्णयित केल्या असून त्यानुसार शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक) यांचेकडून कार्यवाही करण्यात येत आहे.

प्रश्नाची अंमलबजावणी यापूर्वीच व्हावयास पाहिजे होती. ती अंमलबजावणी किती दिवसात करणार ?”

२१. ही सर्व चर्चा चालू असतांना मा. मुख्यमंत्री स्वतः सभागृहात हजर होते. एप्रिल १९९५ मध्ये महामंडळाशी वाटाघाटी त्यांनी स्वतः केल्या होत्या आणि सभागृहामध्ये वारंवार मी ९ ऑगस्ट १९९५ रोजी तारांकित प्रश्न क्रमांक १३७२ ला दिलेले “राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांना ही रजा प्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला असून याबाबतचे आदेश लवकरच निर्गमित करण्यात येतील.” हे उत्तर वाचून दाखवित होते. मा. उपसभापतींच्या उपरोक्त हस्तक्षेपानंतर मा. मुख्यमंत्री श्री. मनोहर जोशी स्वतः उभे राहिले व त्यांनी पुढील प्रमाणे आश्वासन दिले :- “सभापती महोदय, या सभागृहामध्ये जे आश्वासन दिले आहे त्याचे तंतोतंत पालन केले जाईल. मात्र याठिकाणी तीन दिवसात आपण आदेश काढा असे सांगितले जात आहे. त्या आश्वासनासंबंधी वाचून दाखविलेल्या माहितीसंबंधी माहिती घेवून हे अधिवेशन संपण्यापूर्वी यासंबंधीचे आवश्यक ते आदेश काढले जातील.” रजा प्रवास सवलत या प्रश्नाची ठामपणे सोडवणूक करणारे अतिशय ठोस आश्वासन मा. मुख्यमंत्र्यांनी दिले होते व त्यामुळेच त्यानंतर मग उपप्रश्न विचारण्याची गरज मला वाटली नाही.

२२. प्रश्नोत्तराचा तास संपला. इतर औपचारिक कामकाज संपल्यानंतर नियम ९३ च्या सूचना पुकारल्या गेल्या. या सूचना अतिशय निकडीच्या बाबीसंबंधी दिलेल्या असतात या सूचनांचा कोणकोणत्या प्रकारे निकाल लागतो हे समजून घेण्यासारखे आहे. पहिल्या प्रकारात मा. सभापती सूचना मान्य करून त्यावर चर्चा दिवस नेमून देतात. असे फारच क्वचित होते. वर्षादोन वर्षांत असा प्रकार एखाद्यादुसऱ्या वेळी होतो. दुसऱ्या प्रकारामध्ये “हा नियम ९३ चा विषय होत नाही त्यामुळे या सूचनेस मी अनुमती नाकारित आहे” असा निर्णय मा. सभापती देतात त्यावर मग पुढे काहीच होत नाही. नियम ९३ च्या बहुतेक सूचनांच्या नशिबी हेच भाग्य येते. गेली अनेक वर्षे तिसरा एक प्रकार असा रूढ झाला आहे की नियम ९३ च्या सूचना निकाली काढतांना मा. सभापती सूचनेला संमती नाकारित असले तरी विषयाचे गांभीर्य लक्षात घेवून शासनाने त्याबाबतीत निवेदन करावे असा निर्णय देतात. त्यामुळे पुढे ४-८ दिवसांनी त्या सूचनेमध्ये अंतर्भूत असलेल्या मुद्द्यांच्या बाबतीत शासनाची भूमिका स्पष्ट करणारे निवेदन शासनाला सभागृहात करावे लागते व त्या निवेदनावर सभागृहामध्ये प्रश्नोत्तरे सुद्धा होतात. मी ९ एप्रिलला दिलेल्या या नियम ९३ च्या सूचनेमध्ये (१) २५ अ कलम रद्द झाले नाही (२) ९.८.९५ ला मागणी मान्य केल्याचे सभागृहात सांगून सुद्धा रजा प्रवास सवलतीचा शासननिर्णय निघाला नाही (३) माध्यमिक शिक्षकांच्या पाल्यांना मोफत शिक्षणाची सवलत देवून सुद्धा अनेकांना फी भरावी लागली ती परत मिळाली नाही (४) महामंडळांची शालेय शिक्षणमंत्र्यांशी ३ वेळा चर्चा होवून सुद्धा काही प्रगती झाली नाही (५) त्यामुळे चार शिक्षक आमदार व महामंडळाचे १२५ केंद्रीय सदस्य आज विधान भवनासमोर धरणे धरून बसले आहेत. या मुद्द्यांवर माझ्या सूचनेमध्ये भर दिला होता. नियम ९३ ची सूचना सभागृहामध्ये निर्णयार्थ आली त्यावेळी काय निर्णय झाला हे सर्वांना कळावे म्हणून बुधवार, दिनांक ९ एप्रिल १९९७ रोजीच्या सभागृहाच्या झालेल्या कामकाजाच्या बुलेटीन (पत्रक भाग - एक, क्रमांक १४) मध्ये या ९३ बाबत आलेला मजकूर पुढे जसाच्या तसा देत आहे :-

“श्री.वी.टी.देशमुख वि.प.स. यांनी, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षक महामंडळाने मॅट्रीक च्या परिक्षेवर मार्च, १९९५ मध्ये टाकलेला बहिष्कार, त्या वेळेला मा. मुख्यमंत्र्यांनी दिलेल्या आश्वासनांप्रमाणे १७ मागण्यांवर अद्याप निर्णय न होणे,” इत्यादी बाबत दिलेल्या सूचनेतील विषय नियम ९३ चा विषय होत नाही, तथापि, शासनाने यावर निवेदन करावे असे सांगून मा. उपसभापतींनी सूचनेस अनुमती नाकारली.”

२३. शासनाने यावर निवेदन करावे अशा प्रकारचा निर्णय झाल्यामुळे ती अतिशय चांगली गोष्ट झाली होती. एवढे कामकाज होईपर्यंत सायंकाळचे ४-५ वाजत आले होते. हस्तेपरहस्ते रजाप्रवास सवलती बाबत मा. मुख्यमंत्र्यांनी सभागृहात दिलेल्या आश्वासनाची बातमी बाहेर गेली होती. ४.३० वाजताच्या दरम्यान, आज ते सभागृहात येवू शकत नसल्यामुळे श्री. व्ही.यु.डायगढाणे यांनी मला आत चिट्ठी पाठवून बाहेर बोलाविले व काय घडले याबद्दल पृच्छा केली. मी मुख्यमंत्र्यांनी दिलेल्या आश्वासनाची माहिती त्यांना दिली. त्यावर “आपण धरणे मंडपाकडे जावून सर्वांना ही माहिती देवू” असे त्यांनी सुचविले. त्यादिवशीचे माझे महत्त्वाचे सर्व कामकाज आटोपलेलेच होते. मी सभागृहात जावून कागदपत्रे आवरली, बॅग भरली व आम्ही दोघेही धरणे मंडपाकडे आलो. धरणे मंडपात महामंडळाचे अध्यक्ष श्री. पी.जी.दस्तुरकर व कौन्सिलचे सर्व सदस्य यांना सभागृहात निश्चित काय झाले याबाबत उत्सुकता होतीच. मी मोजक्या पण निश्चित व विनचुक शब्दात “रजा प्रवास सवलत” व “९३ ची सूचना” या दोन्ही विषयाबाबत सभागृहात नेमके काय झाले याची माहिती

धरणे मंडपातील सभेला दिली. सर्वांनाच त्या माहितीने खूप आनंद झाला. शासनाचे कान व मन बधिर होते त्यावेळी चळवळीचा रेटा वाढविण्याशिवाय गत्यंतर रहात नाही. महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षक महामंडळाने ९ एप्रिल १९९७ रोजी आयोजित केलेल्या धरणे आंदोलनामुळे वाढविलेला हा रेटा सभागृहात व सभागृहाबाहेर पुरेसा यशस्वी झाला होता. धरणे मंडपातील सभेसमोर केलेल्या छोट्याशा भाषणात त्याबद्दल मी महामंडळाचे अभिनंदन केले. शासनाच्या पातळीवर चालू झालेल्या कारवाईला गती यावी या उद्देशाने मी २० एप्रिल १९९७ रोजी मा. मुख्यमंत्र्यांना एक पत्र लिहून शासननिर्णय त्वरेने निर्गमित करावा अशी विनंती केली.

२४. मा. उपसभापतींनी दिलेल्या आदेशाप्रमाणे ही नियम ९३ ची सूचना व त्यावर शासनाने केलेले निवेदन सभागृहामध्ये सोमवार, दिनांक २१ एप्रिल १९९७ रोजी चर्चेसाठी आले. निवेदन जसेच्या तसे सोबत दिले आहे. हे निवेदन काळजीपूर्वक पाहिले तर त्यात अशी स्पष्टपणे कवुली देण्यात आली आहे की “शासकीय कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास भत्ता देण्यात आल्यास शिक्षकांनाही तो लागू करण्यात येईल असा निर्णय मंत्रिमंडळाने माध्यमिक शिक्षकांच्या मागण्यांचा विचार करतांना दिनांक ६.४.१९९५ च्या बैठकीत घेतला होता. या निर्णयास अनुसरून व शासकीय कर्मचाऱ्यांना रजा प्रवास सवलत लागू केली असल्याने दिनांक ९.८.१९९५ ला विधान परिषदेत एका प्रश्नाचे उत्तर देताना हा निर्णय घेतला असल्याचे सांगण्यात आले.” ६ एप्रिल १९९५ रोजीच मंत्रिमंडळाने हा निर्णय घेतला होता. याची माहिती आज आम्हाला २१ एप्रिल १९९७ रोजी मिळत होती. याबाबत निवेदनांत पुढे असे नमूद करण्यात आले होते की “याच संदर्भात विधानपरिषद तारांकित प्रश्न क्रमांक १५५६८ च्या चर्चेच्या वेळी मा. मुख्यमंत्री यांनी सभागृहास असे आश्वासन दिले की, “याबाबत चालू अधिवेशन संपण्यापूर्वी आदेश निर्गमित करण्यात येतील.” या आश्वासनानुसार विभागामार्फत कार्यवाही करण्यात येत आहे.”

२५. चालू अधिवेशन २७ एप्रिलला संपणार. मुख्यमंत्र्यांनी दिलेल्या आश्वासनाप्रमाणे २७ एप्रिलला सायंकाळी ५ वाजेपर्यंत आदेश काढले तरी आश्वासनाची पूर्तता होणार होती. पण शासननिर्णय २७ तारखेला समजा निघाला नाही तर त्यावर कोणत्याही संसदीय आयुधाचा वापर करण्याची संधी आम्हाला शिल्लक उरली नसती. म्हणून २७ तारखेची ही मुदत एक दोन दिवस अलीकडे ओढता आली तर पहावी म्हणून ९३ च्या या निवेदनावर मी पहिलाच प्रश्न पुढील प्रमाणे विचारला “सभापती महोदय मा. मुख्यमंत्र्यांनी ९ एप्रिल १९९७ रोजी या ठिकाणी असे सांगितले होते की, “या सभागृहात जे आश्वासन दिले आहे, त्याचे तंतोतंत पालन केले जाईल. मात्र या ठिकाणी तीन दिवसात आपण आदेश काढा असे सांगितले जात आहे. त्या आश्वासनासंबंधी वाचून दाखविलेल्या माहिती संबंधी, माहिती घेऊन हे अधिवेशन संपण्यापूर्वी या संबंधीचे आवश्यक ते आदेश काढले जातील” या संबंधी आता बराच वेळ मिळाला. मा. मंत्रिमहोदयांनी माहिती घेतली असणार. शालेय शिक्षण विभागाने आता उत्तरही असे दिले आहे की, मा. मुख्यमंत्र्यांनी दिलेल्या आश्वासनानुसार विभागामार्फत कार्यवाही करण्यात येत आहे. मला या ठिकाणी असा प्रश्न विचारावयाचा आहे की, या बाबतचे आदेश आतातरी निदान येत्या शुक्रवारपर्यंत मा. सभापतींना सादर केले जातील काय?” या उपप्रश्नाला मा. शालेय शिक्षण मंत्र्यांनी ताडकन उभे राहून ठामपणे “होय.” असे एका शब्दाचे उत्तर दिले.

२६. आमच्या शास्त्राप्रमाणे या उत्तराचा अर्थ स्पष्ट होता. मा. मुख्यमंत्र्यांच्या आश्वासनानंतर शालेय शिक्षण खात्यामध्ये चक्रे जोराने हलली होती. शासननिर्णयाचा मसुदा तयार होता व अधिवेशन संपण्याच्या दिवसाची वाट न पहाता शुक्रवारी (म्हणजे २५ एप्रिल १९९७ रोजी) मा. सभापतींना आदेश सादर करण्यास शिक्षणमंत्री दृढतेने तयार होते. मंत्रिमहोदयांचे हे उत्तर समाधानकारक होते व त्यामुळे या प्रश्नावर त्यानंतर चर्चा झाली नाही. इतर मुद्द्यांवर झालेली चर्चा लेख विषयाशी संबंधित नसल्यामुळे येथे देत नाही.

२५ तारखेला आदेश काढण्याची कवुली मा. शिक्षणमंत्र्यांनी दिली होती. तसे आदेश निघाले नसते तर इतर संसदीय आयुधांचा वापर करून २६ व २७ तारखेला सभागृहामध्ये या प्रश्नाला वाचा फोडण्याची संधी आम्हाला उपलब्ध होती. पण अशी संधी वापरण्याची पाळी आमच्यावर आली नाही, कारण २५ एप्रिल १९९७ या तारखेला काढलेले आदेश मा. शालेय शिक्षण मंत्र्यांनी नियम ४६ अन्वये एक निवेदन करून २५ तारखेलाच सभागृहाला सादर केले.

२७. “वैद्यकीय खर्चाच्या प्रतिपूर्तीची” सुविधा १९८२ च्या परिक्षा बहिष्कार आंदोलनामुळे महाविद्यालयीन शिक्षकांना लवकर मिळाली. त्यानंतर माध्यमिक व कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षकांना ही सवलत लागू करण्याचे शासनाने मान्य केले पण त्याबाबतचे आदेश अनेक महिने गेले तरी निघत नव्हते. कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षकांच्या राज्यव्यापी संघटनेने “पेपर

राज्यातील मान्यताप्राप्त खाजगी शाळांतील कर्मचाऱ्यांना चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यासाठी रजा प्रवास सवलत

महाराष्ट्र शासन : शालेय शिक्षण विभाग,

शासन निर्णय, क्रमांक-एसएसएन २६९५/(४५१)/माशि-२, : मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई-४०० ०३२.

दिनांक २५ एप्रिल, १९९७.

वाचा - शासन निर्णय, वित्त विभाग, क्र. रप्रस ११९४/१८४/सेवा-५, दिनांक २८ मार्च, १९९५.

शासन निर्णय :- शासन निर्णय, वित्त विभाग, क्र. रप्रस ११९४/१८४/सेवा-५ दि. २८ मार्च, १९९५ अन्वये राज्य शासकीय कर्मचाऱ्यांना केंद्र शासनाच्या धर्तीवर “चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यासाठी रजा प्रवास सवलत” ही योजना मंजूर केलेली आहे. या धर्तीवर राज्यातील मान्यताप्राप्त खाजगी शाळांतील कर्मचाऱ्यांनाही अशा प्रकारची योजना लागू करण्याचा प्रश्न शासनाच्या विचाराधीन होता. शासन आता असे आदेश देत आहे की, राज्य शासकीय कर्मचाऱ्यांना उपलब्ध असलेली “चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यासाठीची रजा प्रवास सवलत” ही योजना राज्यातील मान्यताप्राप्त खाजगी प्राथमिक शाळांतील, माध्यमिक शाळांतील उच्च माध्यमिक शाळांतील तसेच अध्यापक विद्यालयातील कायम शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना मंजूर करण्यात यावी.

२. ही “रजा प्रवास सवलत” महाराष्ट्र राज्याच्या भौगोलिक सीमेच्या आत अनुज्ञेय राहिल. राज्यात कोठेही जाण्याची ही प्रवास सवलत असल्याने, या रजा प्रवास सवलतीसाठी प्रवास करावयाच्या अंतरासाठी किमान व कमाल अंतराची मर्यादा राहणार नाही. परंतु या रजा प्रवास सवलतीचे ठिकाण पूर्व घोषित करण्याची अट राहिल. मुख्यालय किंवा कायमचे वास्तव्याचे ठिकाण ते घोषित ठिकाण यासाठीचा प्रवास खर्च जवळच्या मार्गाने व प्रत्यक्ष तिकीट

तपासणीवरील बहिष्कार आंदोलन” सुरू करून सभागृहाबाहेर रेटा वाढविला असतांना सभागृहात एका लक्षवेधी वरील चर्चेत सहभागी होतांना ५ एप्रिल १९८९ रोजी याबाबतचे शासन निर्णय निर्गमित करण्याबाबतचे काटेकोर व मुदतबंद आश्वासन मला मिळविता आले व त्या मुदतीच्या आत पुढे शासन निर्णय निर्गमित झाले या गोष्टीचा मला नेहमीच आनंद वाटला आहे.

शिक्षकांच्या जिद्दाळ्याच्या मागणीबाबत शिक्षकांच्या मनामध्ये असलेली प्रखर व अनावर इच्छा व त्या इच्छेच्या मागे संघटनेने उभी केलेली ताकद ही खरी त्या मागणी मागची शक्ती असते त्या मागणीच्या पूर्ततेसाठी सभागृहाबाहेर संघटनेच्या माध्यमातून जे प्रयत्न होत असतात, त्या प्रयत्नांचे प्रतिबिंब सभागृहाच्या चर्चेमध्ये ऊमटले पाहिजे व त्याबाबतच्या शासकीय भूमिकांची नोंद सभागृहाच्या कामकाजमध्ये झाली पाहिजे याची तळमळ सातत्याने या भावनांचे प्रतिनिधीत्व करणाऱ्या विधानमंडळ सदस्यांना लागलेली असते, नव्हे तेच त्यांचे प्रमुख कार्य असते. एखादा न्याय्य शासननिर्णय अंतिम स्वरूपामध्ये निर्गमित होण्यास काही महिन्यांचा कालावधी लागतो आहे, लागणार आहे, याची जाणीव असून सुद्धा अनेक महिने अनेक सदस्य विविध संसदिय आयुधांचा वापर करून त्या मागणीचा सभागृहामध्ये सतत पाठपुरावा करीत असतात व तसे करीत असतांना अंतिम निर्णय पदरात पाडून घेण्यापूर्वी शासनाला एक एक पाऊल पुढे टाकत लावण्यात त्यांनी मिळविलेल्या यशाचा प्रवास निश्चितच विलोभनीय असतो. मागे फिरता येणार नाही अशा धोरणविषयक पुढच्या पुढच्या रेषेवर शासनाला आणून उभे करतांना सदस्यांनी केलेल्या कामगिरीचा आढावा घेणाराला शब्दांच्या या चढाईला संसदिय लढाई असे का म्हटले जाते हे लक्षात घेण्यास वेळ लागत नाही.

माध्यमिक व कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षकांची रजा प्रवास सवलत ही मागणी विचाराधीन असल्याचे शासनाने ७ एप्रिल १९९५ रोजी सभागृहात सांगितले. ९ ऑगस्ट १९९५ रोजी “राज्यातील खाजगी माध्यमिक शाळांतील कर्मचाऱ्यांना ही रजाप्रवास सवलत लागू करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला असून याबाबतचे आदेश लवकरच निर्गमित करण्यात येतील.” असे सांगितले. पण प्रत्यक्ष शासन निर्णय मात्र अनेक महिने उलटून गेले तरी निर्गमित होत नव्हता. महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षक महामंडळाने बाहेर आंदोलनाचा रेटा वाढविला असतांना सभागृहात “हे अधिवेशन संपण्यापूर्वी यासंबंधीचे आवश्यक ते आदेश काढले जातील.” असे आश्वासन मा. मुख्यमंत्र्यांकडून मिळालेले असतांना व अधिवेशन २७ एप्रिल १९९७ पर्यंत चालणार असतांना, त्यानंतर “शुक्रवार, दिनांक २५ एप्रिल १९९७ पर्यंत शासन निर्णय सभागृहाला सादर केला जाईल” असे आश्वासन मा. शालेय शिक्षण मंत्र्यांकडून सभागृहात मिळविता आले व त्याप्रमाणे शासननिर्णयहि निर्गमित झाला ही माझ्या संसदिय कारकिर्दीतील महत्त्वपूर्ण घटना म्हणून माझ्या सदैव लक्षात राहिल.

- प्रा.बी.टी.देशमुख, विधानपरिषद सदस्य.

भाड्याच्या आधारावरच अनुज्ञेय राहिल.

३. या रजा प्रवास सवलतीसाठीच्या पहिल्या गट वर्षाची सुरुवात सन १९९३ या कॅलेंडर वर्षापासून झाली आहे असे समजण्यात यावे, त्यामुळे ही गटवर्षे १९९३-९६, १९९७-२००० अशी असतील.

४. रजा प्रवास सवलतीचा लाभ घेण्यासाठी कार्यपद्धती-

अ) प्रवास करण्याचे ठिकाण, अर्जाद्वारे मुख्याध्यापकाकडे लेखी घोषित करणे तसेच प्रवास सुरू करण्यापूर्वी त्यांची पुर्वपरवानगी घेणे आवश्यक राहिल.

ब) संपूर्ण प्रवास खर्च कर्मचाऱ्याने प्रथम करावा.

क) कर्मचाऱ्याने प्रवास खर्चाचे देयक मुख्याध्यापकांमार्फत संस्थेस सादर करावे.

ड) संस्थेने हा खर्च योग्य त्या पुराव्यासह (उदा. प्रवासाचे तिकीट वगैरे) खातरजमा करून संबंधित कर्मचाऱ्यास अदा करावा.

५. रजा प्रवास सवलतीसाठीच्या इतर काही अटी व शर्ती सोबत जोडलेल्या सहपत्रामध्ये नमूद केल्यानुसार राहतील.

६. रजा प्रवास सवलतीची योजना शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या धर्तीवर असल्याने ज्या अटीचा वा शर्तीचा उल्लेख सोबतच्या प्रपत्रामध्ये नसेल अशा अटी व शर्ती शासकीय कर्मचाऱ्यांप्रमाणे राहतील.

७. कर्मचाऱ्याने केलेला संपूर्ण प्रवास खर्च संस्थेच्या वेतनेतर अनुदानासाठी प्राप्त धरण्यात येईल व तो प्रचलित १२ टक्के वेतनेतर अनुदानाव्यतिरिक्त असेल व पुढील शैक्षणिक वर्षात तो देय होईल.

८. या रजा प्रवास सवलतीवरील खर्च मागणी क्र. ई-२, २२०२-सामान्य शिक्षण, ०२- माध्यमिक शिक्षण, ११०-अशासकीय माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळांना सहाय्य, (एक) (ए)- माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळांना सहाय्यक अनुदाने (२२०२०४४२)” या लेखा शिर्षाखाली खर्ची टाकण्यात यावा.

९. हे आदेश वित्त विभागाच्या सहमतीने, त्यांच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र./ ८००५ सेवा- ५, दि. २२.४.१९९७ अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहेत.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(र.वि. झोपे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

शालेय शिक्षण विभाग

SECRETARY, SHIKSHAN VIBHAG, G. B. BHARDE-295/
(451) / SECRETARY'S OFFICE, 25/4/1997

सहपत्र

राज्यातील मान्यताप्राप्त खाजगी शाळांतील कर्मचाऱ्यांना चार वर्षांतून एकदा महाराष्ट्रात कोठेही जाण्यासाठी विहित करण्यात आलेल्या अटी व शर्ती

१. ही प्रवास सवलत कर्मचाऱ्यांना अल्प रजेत अथवा लागून आलेल्या सार्वजनिक सुट्ट्यांमध्ये घेता येईल. या प्रवास सवलतीसाठी दीर्घ सुट्टी लागू असणाऱ्या कार्यालयातील कर्मचाऱ्यांची दीर्घ सुट्टी रजा म्हणून मानली जाईल.

स्पष्टीकरण : या प्रयोजनासाठी रजेमध्ये सरासरी वेतन रजा, परिवर्तीत रजा, अर्जित रजा, प्रसूती रजा, सरासरी अर्धवेतनी रजा व असाधारण रजा या रजांचा समावेश होतो.

२. या प्रवास सवलतीसाठी कुटुंबियात फक्त पती/पत्नी व अवलंबीत तीन मुले/मुली यांचाच समावेश होतो. तिसरे मुल जुळे असल्यास त्या जुळ्याचाही समावेश होईल. ही सवलत अवलंबीत माता/पिता, भाऊ अगर बहिणी यांना मिळणार नाही.

३. कर्मचारी व त्याच्या कुटुंबियातील सदस्यांना एकत्र किंवा अलग अलग त्यांच्या सोयीप्रमाणे प्रवास करता येईल. तसेच प्रतिपूर्ती दावा एकमेकांच्या प्रवासावर अवलंबून राहणार नाही. कुटुंबियांना ही सवलत देय ठरवितांना कर्मचारी रजेवर असेल किंवा नसेल, परंतु कुटुंबियांनी परतीचा प्रवास जाण्याच्या प्रवास दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत पूर्ण करणे आवश्यक राहिल व हा

परतीचा प्रवास जाण्याचा प्रवास ज्या गट वर्षात असेल, त्याच गट वर्षात मोजला जाईल.

४. ही प्रवास सवलत फक्त जाण्यासाठी, "नाकारलेली रजा" व सेवानिवृत्ती पूर्व रजेच्या वेळेस सुद्धा देय राहिल. परंतु कर्मचाऱ्याने अनुज्ञेय गट वर्ष सवलतीचा लाभ घेतलेला नसावा. तसेच त्या कर्मचाऱ्याने व त्याच्या कुटुंबियांने जाण्याचा व परतीचा प्रवास "नाकारलेली रजा" व सेवानिवृत्ती पूर्व रजेच्या," कालावधीत पूर्ण केला असावा. तथापि, रजा प्रवास सवलत उपभोगत असतांना कामावर उपस्थित न होता कर्मचाऱ्याने राजीनामा दिल्यास ही प्रवास सवलत देय होणार नाही.

५. कर्मचारी व त्याचे कुटुंबीय त्या लगतच्या मागील गटवर्षात रजा प्रवास सवलतीचा लाभ घेवू शकला नसल्यास त्या गट वर्षाची प्रवास सवलत चालू गटवर्षाचे पहिले वर्ष संपण्याच्या आत उपभोगण्यास परवानगी आहे. उदा. ९३-९६ या गटवर्षाची प्रवास सवलत ९६ अखेर पर्यंत उपभोगता न आल्यांस ह्या गटवर्षाची प्रवास सवलत ३१ डिसेंबर, १९९७ च्या आत उपभोगता येईल. ह्या तारखेच्या आत प्रवास सवलत उपभोगली न गेल्यास ९३-९६ या गटवर्षाची प्रवास सवलत व्यपगत होईल.

६. कर्मचाऱ्यांची पत्नी अथवा पती शासकीय कर्मचारी असेल अथवा खाजगी शाळेत सेवेत असेल तर कुटुंबियांना अशी सवलत फक्त पती किंवा पत्नी यापैकी एकाचीच उपभोगता येईल.

७. कर्मचाऱ्यांची पत्नी/पती इतर नियमाखाली रजा प्रवास सवलत सहाय्य मिळण्यास पात्र असेल तर या प्रवास सवलतीखाली प्रवास खर्च मागणी करावयाची असल्यास कर्मचाऱ्यांने आपल्या बीलासोबत इतर तरतुदीखाली रजा प्रवास सवलतीचा फायदा घेतला नाही व अशी अर्थसहाय्याची मागणी केली नाही असे प्रमाणपत्र देणे आवश्यक राहिल.

८. रजा प्रवास सवलत महाराष्ट्रात रेल्वेने अनुज्ञेय आहे. ठिकाणे रेल्वेने जोडलेली नसल्यास त्या ठिकाणातील प्रवास या तरतुदीखाली देय आहे. परंतु जवळच्या सडक मार्गाने, आगवोटी सेवेने खालीलप्रमाणे देय होईल.

(१) शासन मान्य सार्वजनिक परिवहन सेवेने अनुज्ञेय अंतराचा प्रवास केला असेल तर त्याला अनुज्ञेय असलेल्या वाहन प्रकाराने आकारलेले पूर्ण भाडे अनुज्ञेय ठरेल.

(२) या प्रवास सवलतीच्या प्रवासाचा जो भाग सार्वजनिक वाहन व्यवस्थेखाली येत नाही, त्या प्रवास खर्चाची अनुज्ञेयता मुंबई नागरी सेवा नियम ४१४ खालील तरतुदीप्रमाणे किंवा प्रत्यक्ष प्रवासखर्च यापैकी कमी असेल तेवढी अनुज्ञेय असेल.

टीप :- अ) ३ ते १२ वर्ष वयोगटातील मुलांना अर्ध तिकीट अनुज्ञेय आहे.

ब) या प्रवास सवलतीखाली आरामगाडीचा प्रवास अनुज्ञेय होत असल्यास व अशी आरामगाडी १२ वर्षाखालील मुलासाठी पूर्ण तिकीट आकारत असल्यास पूर्ण तिकिटाचा प्रवास खर्च अनुज्ञेय होईल.

स्पष्टीकरण :-

(१) दोन ठिकाणे लोहमार्गाने जोडली असल्यास रेल्वे मार्गानेच प्रवास करणे अपेक्षित असते. त्यामुळे आराम गाडीने केलेल्या प्रवासासाठी दिले जाणारे अर्थसहाय्य रेल्वेने अनुज्ञेय असलेल्या अर्थसहाय्याइतके मर्यादित होईल.

(२) या प्रवास सवलतीसाठी सर्वसाधारणपणे खाजगी वाहनाचा प्रवास स्वतःच्या मोटार गाडीने केलेल्या प्रवासासह अनुज्ञेय नाही. परंतु विवक्षित ठिकाणामधील ठराविक अंतरासाठी व नियमित वेळा पत्रकानुसार चालविल्या जाणाऱ्या व ज्यांचे भाडे प्रादेशिक परिवहन अधिकाऱ्यांने संमत केलेले आहे अशा खाजगी बस सेवेने केलेला प्रवास तसेच मुंबई-पुणे, मुंबई-नाशिक, ठाणे-पुणे इत्यादी सारख्या ठिकाणामधील ज्यांचे दरडोई भाडे शासनाने निश्चित केलेले आहे अशा ठराविक अंतरासाठी उपलब्ध असलेल्या टॅक्सी सेवेचा प्रवास अनुज्ञेय आहे. तसेच राज्य परिवहन महामंडळ किंवा सार्वजनिक क्षेत्रातील पर्यटन विकास महामंडळ किंवा शासनाच्या स्थानिक संस्थातर्फे चालविल्या जाणाऱ्या बसगाड्या, मोटार गाड्या यांचा प्रवास सुद्धा अनुज्ञेय होईल.

९. प्रवास भत्ता तरतुदीखाली अनुज्ञेय असणारा रेल्वेचा वर्ग या प्रवास सवलतीखाली अनुज्ञेय होईल. तसेच अनुज्ञेय असलेल्या रेल्वेच्या वर्गापेक्षा

खालच्या/वरच्या वर्गाने प्रवास करण्यास कर्मचाऱ्याला परवानगी आहे. ह्या प्रवास सवलतीचा प्रवास किंवा त्याचा भाग कर्मचाऱ्याने किंवा त्याच्या कुटुंबियांतील सदस्याने विमान किंवा रोड किंवा आगवोटीने केला तर ह्या प्रवासाकरिता येणारा प्रवास खर्च त्याला रेल्वेच्या अनुज्ञेय वर्गाच्या प्रवासासाठीचे प्रवासभाडे किंवा प्रत्यक्ष प्रवास खर्च यापैकी कमी असेल ते देय असेल.

रजा प्रवास सवलत रेल्वे अॅथॉरिटीने दिलेल्या कोणत्याही प्रकारच्या सवलतीच्या तिकिटावर उपभोगली असेल तर अनुज्ञेय अंतराच्या प्रमाणात सवलतीच्या तिकिटावर उपभोगली असेल तर अनुज्ञेय अंतराच्या प्रमाणात सवलतीच्या तिकिटाचा खर्च अनुज्ञेय होईल.

ह्या प्रवास सवलतीसाठी तिकीट आरक्षण व शयनयान तिकिटासाठी आकारले जाणारे आकार देय होतील

१०. या प्रवास सवलतीखाली रेल्वे प्रवासासाठी शासनाचे दायित्व मुख्यालय ते घोषित गाव यामधील अंतरासाठी जवळच्या मार्गाने येणाऱ्या रेल्वे प्रवास खर्चाच्या हिस्स्या एवढे मर्यादित असेल.

कर्मचारी किंवा त्याचे कुटुंबियांतील सदस्यांना मुख्यालय ते घोषित गाव यातील प्रवास कोणत्याही मार्गाने किंवा अन्य प्रकारे कोठेही त्या मार्गावर प्रवास करता येतो. परंतु प्रवास खर्च अर्थसहाय्य जवळच्या मार्गाने गणना करून तिकिटावर अवलंबून राहिल.

११. कर्मचारी व त्यांचे कुटुंबियांतील कोणताही सदस्य रेल्वेच्या दूरच्या मार्गाने, दोन भिन्न वर्गाने प्रवास करतील (जो स्वस्त नाही) तेव्हा प्रवास खर्चाची अनुज्ञेयता खालील उदाहरणाने स्पष्ट केल्याप्रमाणे देय होईल.

उदा: दूरच्या मार्गाचा प्रवास ६०० कि.मी. आणि जवळच्या मार्गाचा प्रवास ५०० कि.मी. कर्मचाऱ्याचा ४०० कि.मी. चा प्रवास अनुज्ञेयतेपेक्षा खालच्या वर्गाने आणि उरलेला प्रवास २०० कि.मी. अनुज्ञेय वर्गाने.

अ) अनुज्ञेयतेपेक्षा खालच्या वर्गासाठी प्रवासखर्च

अनुज्ञेयतेपेक्षा खालच्या वर्गाने :- प्रवास केलेले अंतर :- दुसऱ्या वर्गाने प्रवास केलेले एकूण अंतर X जवळच्या मार्गाचे एकूण अंतर = (४०० X ५०० :- ६००) = ३३३.३ कि.मी. = ३३४ कि.मी.

ब) अनुज्ञेय वर्गासाठी प्रवास खर्च :- अनुज्ञेय वर्गाने प्रवास केलेले अंतर

:- दूरच्या मार्गाने प्रवास केलेले एकूण अंतर X जवळच्या मार्गाचे एकूण अंतर = (२०० X ५०० :- ६००) = १६६.६ कि.मी. = १६७ कि.मी.

उपरोक्त (अ) साठी ३३४ कि.मी. करीता येणारा रेल्वेच्या अनुज्ञेयतेपेक्षा खालच्या वर्गासाठी येणारा प्रवास खर्च अधिक (ब) साठी १६७ कि.मी. करीता येणाऱ्या रेल्वेच्या अनुज्ञेय वर्गासाठी प्रवासखर्च देय होईल.

टीप : १. या प्रवास सवलतीसाठी प्रथम वर्गापेक्षा वरच्या रेल्वे प्रवासाचे भाडे अनुज्ञेय नाही.

२. मुंबई नागरी सेवा नियम ३९६ खालील "जवळचा मार्ग" ही संकल्पना या सवलतीसाठी सुद्धा लागू आहे.

११. या प्रवास सवलतीसाठी अर्थसहाय्याची मागणी प्रवासभत्ता विलाद्वारे करावयाची आहे. तसेच त्या सोबत मागणी केलेले प्रवासभाडे त्याला अनुज्ञेयतेपेक्षा खालच्या वर्गाने प्रवास करून मागणी केले नाही. असे प्रमाणपत्र देणे आवश्यक आहे. तसेच या विलावर प्रवास कोणत्या वाहनाने केला त्याचा उल्लेख करून प्रत्यक्षात प्रवास केलेल्या तिकिटाचे क्रमांक व इतर तपशील दर्शविणे आवश्यक राहिल.

१२. कर्मचाऱ्याने सदर प्रवास सवलत उपभोगण्याआधी त्याची पूर्वसूचना आपल्या सक्षम अधिकाऱ्याला दिली पाहिजे. तसेच नियंत्रक अधिकाऱ्यांनी रजा प्रवास सवलत विलावर प्रतिस्वाक्षरी करताना प्रत्येक प्रकरणी, खरेपणा व प्रामाणिकपणा या बाबीबाबत आपले समाधान करून घेणे आवश्यक आहे.

१३. कर्मचाऱ्याला/त्याच्या कुटुंबीयाला ज्या ज्या तारखेला ही प्रवास सवलत उपभोगावयाची आहे त्या तारखेला त्या कर्मचाऱ्यांची मान्यताप्राप्त शाळेत सलग दोन वर्ष सेवा झाली असेल तरच ही प्रवास सवलत अनुज्ञेय होईल.

१४. सक्षम अधिकाऱ्यांनी या सवलतीखाली कर्मचाऱ्याला दिले जाणाऱ्या अर्थसहाय्याची नोंद व्यवस्थितरित्या ठेवणे आवश्यक आहे.

*****

NUTA BULLETIN (Fortnightly Journal of NAGPUR UNIVERSITY TEACHERS' ASSOCIATION) EDITOR : Prof. A.G.Somvanshi, Shankar Nagar, AMRAVATI-444 606. PUBLISHER : Prof. V.K. Pande, 7, Yeshwant Apartments Laxmi Nagar, WARDHA-442 001. Composed at NUTA Bulletin Office, Phundkar Bhavan, Behind Jain Hostel, Maltekadi Road, Amravati-444 601. PRINTED AT Bokey Offset Gandhi Nagar, Amravati. (M.S) REGD NO. ATI 83 Licenced to post without prepayment LICENCE NO. ATI 10 Name of the Posting office : R.M.S. Amravati. Date of Posting : 08-05-1997

if Undelivered please return to : NUTA Bulletin Office, Phundkar Bhavan, Behind Jain Hostel, Maltekadi Road, Amravati-444 601.

To,.....
.....
.....